

Inventáře a katalogy Zemského archivu v Opavě
pobočka Olomouc

Číslo listu NAD: 1825
Číslo pomůcky: 1780

Velkostatek MÍROV

1581 - 1949

Inventář

Zpracovala: Stanislava Kovářová

Olomouc 2012

I. Vývoj původce archivního fondu

Kolem Mohelnice, o níž se prameny poprvé zmiňují v roce 1141, se začal na počátku 13. století vytvářet komplex statků olomouckého biskupství, a když byla krátce před rokem 1273 biskupem Brunem ze Šaumburka povýšena na město, stala se přirozeným správním i hospodářským centrem poměrně rozsáhlé biskupské provincie. V tomto roce dostal blíže neznámý Heřman, snad lokátor, městskou rychtu a mj. i „třetí peníz ze soudních pokut z města a z rychtě podřízených vsí Libivé, Lukavice, Zvole, Slavoňova, Rájce a Ráječku, Skaličky, Hudkendorfu (zřejmě Hynčiny), Jestřebíčka, Květina, Krchleb, Křemačova, Stavenice a Žádlovic“.

S biskupem Brunem jsou spojeny i počátky mírovského hradu, vybudovaného na strmém srázu nad údolím potoka Mírovky, jehož název se v písemné podobě objevil poprvé v roce 1266. Tehdy dal biskup lokátorovi Oldřichovi listinou z 26. května právo vysadit vesnici Kamennou Horku na Svitavsku a datoval ji „in castro nostro Myrowe“. Brzy po roce 1320 význam hradu vzrostl, neboť se stal místo Mohelnice sídlem správy rozsáhlých biskupských statků v této oblasti. Při této příležitosti byl rozšířen i důkladně opevněn a v polovině 14. století byl již mezi biskupskými hrady uváděn na předním místě. Zvláštností formujícího se mírovského panství byla skutečnost, že je – s výjimkou Mohelnice a Mírova – tvořila původně velmi malá manství, jejichž majitelé, zvaní purkmani či burkmani, vykonávali na hradě vojenskou službu, resp. tam přímo bydleli. Vesnice nebo jejich díly, které vytvořily pozdější biskupské panství Mírov, držela tato vesměs drobná šlechta (vladykové) formou léna nebo zástavy.

V roce 1317 představovalo biskupskou doménu kromě města Mohelnice a městečka Mírova dalších 13 manských vsí: Javoří, Kladky, Krchleby, Křemačov, Křižanov, Lukavice, Lupěné, Maletín, Ráječek, Skalička, Slavoňov, Svojanov a Zvole. Jednalo se o malá léna, z nichž teprve později vznikly větší celky a jejich majitelé tak nabyli i většího významu.

Patřili k nim vladykové ze Zvole, z nichž první známý Václav se připomíná v roce 1370. Kunc ze Zvole byl mírovským hejtmanem a v roce 1389 držel biskupská léna Zvoli a Skaličku. V roce 1408 přijal jeho syn Petr lénem obě vsi, „příbytek“ na hradě Mírov, vesnice Slavoňov, Krchleby, Vlachov, Lukavici a pozemky před Mohelnicí. Nejstarším známým předkem Rájeckých z Mírova byl Gerhart z Mírova, který se v roce 1372 psal z Rájce. V roce 1384 byl „purkmanem“ na Mírově a v roce 1389 držel jako léno dva domy na Mírově, vesnice Křižanov a Rájec, díl Ráječka, Křemačov, dva lány na mohelnickém předměstí, půl Svojanova a léno pod mírovským hradem. Bernart z Mírova, který byl purkrabím již před rokem 1389, měl jako léno dvůr v Řepové, který po něm držel Gerhart z Rájce. V roce 1536 je zmíněn vladyka Hašek Rájecký z Mírova na Rájci ve sporu s Kryštofem z Boskovic a na Třebové o pole a lesy v Jestřebí a Lupěném a o hranice pozemků v Rájci a Ráječku, v r. 1554 Haškovi synové Zikmund a Markvard. Z vladyků ze Šicndorfu (Slavoňova) se stal nejznámějším Bernart Hecht, který držel Slavoňov, díl Lukavice a „příbytek“ na mírovském hradě. Po jeho smrti přijal v roce 1403 toto léno, rozšířené o Vlachov a díl Krchleb, jeho příbuzný Jan ze Šumvaldu, který se psal také „z Šicndorfu“. Dalším leníkem byl Kunčik z Řepové, který v roce 1391 získal mírovské léno po smrti svého bratra Bohuše z Řepové, dále je uváděn Henzlín z Řepové, který v roce 1389 držel „příbytek“ na Mírově, Javoří, pět lánů v Ráječku, půl lánů v Lukavici a dvůr v Řepové. Vavřínek z Jestřebí držel v roce 1389 jako léno Jestřebí a Lupěné se dvorem, které po něm převzal zřejmě jeho syn Sezima z Jestřebí. Leníkem v Lukavici byl v roce 1389 Štěpán z Lukavice, další leník Vaněk z Maletína a Mírova přijal jako léno v roce 1408 Rájec, Maletín a dvůr v Řepové. K menším

leníkům na konci 14. a začátku 15. století začátku patřil i Jan z Dobruše, který držel v roce 1391 dvůr v Květině nebo Víček z Komárovic, držící v roce 1391 jako léno Křemačov. K biskupským lénům tehdy patřily rovněž dědičné rychty v Mohelnici, Maletíně a Kladvákách. Postupně se tak vytvářely větší celky (statky mírovský, střítežský, rájecký, zvolský).

Od druhé poloviny 14. století byl už mírovský hrad centrem poměrně rozsáhlé lenní provincie olomouckého biskupství. Biskupové tehdy využívali Mírov jako útočiště v době válečných nepokojů či morových epidemií, ale také jako občasná sídlo v době lovů. A z těchto důvodů jej jen neradi dávali do zástavy. Když už k tomu došlo, zastavovali jej blízkým příbuzným, kapitule nebo věrným manům a opět vykupovali. Na začátku 15. století byli zástavními držiteli Mikuláš Mráz (kolem roku 1405), Petr ze Zvole (1408) a poté olomoucká kapitula. V roce 1420 biskup Jan Železný hrad od kapituly vyplatil a zároveň se postaral o jeho důkladné opevnění. To byl důvod, proč později – na podzim 1424 - odolal husitskému náporu. V roce 1445 držel Mírov jako zástavu Oldřich z Miličina, v roce 1448 Jaroš ze Šelmberka. V roce 1456 potvrdil biskup Bohuš ze Zvole, že jeho předchůdce biskup Jan Ház postoupil Mikulášovi Bystřici z Ojnic a Milonic mj. hrad Mírov a město Mohelnici se vším příslušenstvím. Poté dostal Mohelnici Vilém z Miličina a hrad Mírov se vším příslušenstvím Jan ze Zvole a jeho syn, rovněž Jan, a po roce 1465 Jan Zoubek ze Zdětína. V roce 1468 jej biskup Tas z Boskovic sice ze zástavy vyplatil, ale již v roce 1471 se stal zástavním držitelem Soběslav z Miličina a od roku 1471 Jan z Jezera a manželkou Dorotou. Správce olomouckého biskupství Jan Filipec se v letech 1482-1496 postaral nejen o důkladnou opravu, ale i o přestavbu hradu z vojenské pevnosti v pozdně gotické letní biskupské sídlo. K dalším stavebním úpravám a přestavbám došlo ve druhé polovině 16. století za biskupů Marka Khuena a Stanislava Pavlovského, za něhož již měl hrad svou dodnes typickou červenou fasádu.

Tehdy byl mírovský hrad i centrem hospodářské správy již konsolidovaného mírovského panství, protože v průběhu 15. a 16. století se původní manské statky (mírovský, zvolský, rájecký) staly statky stolními (mensálními) a k nim byl připojen i statek mohelnický, kladecký a také léno Templ. V důsledku toho se poněkud změnila i funkce hradu, jehož vojenský význam byl zatlačen významem správním, ale i okolností, že se opět stal oblíbeným místem pobytu olomouckých biskupů. Někdy v polovině 16. století bylo administrativně s mírovským panstvím spojeno i panství svitavské a až do roku 1775, resp. 1782 byl vrchním úředníkem obou panství mírovský hejtman.

Panství Mírov – Svitavy bylo pronajato ještě dvakrát. Poprvé se tak stalo v roce 1590, kdy jej biskup Stanislav Pavlovský pronajal do roku 1598 svému bratrovi Hanuši (Janovi) Pavlovskému z Pavlovic, druhým nájemcem se stal v roce 1617 mírovský hejtman Martin Půhončí z Předmostí, jemuž jej za roční nájem 8 300 zl. pronajal v roce 1617 na šest let kardinál František z Ditrichštejna. Martin Půhončí hrad i panství za stavovského povstání pro biskupa uhájil, ale panství se postavilo na stranu stavů. V roce 1625 biskup Mohelnici, Mírovu a celému panství účast „na rebelii“ odpustil a potvrdil jim všechny výsady a privilegia. Do rukou Švédů se Mírov dostal v posledním období třicetileté války. V červnu 1643 se hradní posádka téměř bez boje vzdala a císařská armáda jej dobyla zpět až v září téhož roku. V květnu 1645 zaútočili Švédové na Mírov znovu, ale tentokrát se posádka ubránila.

Třicetiletá válka a zejména její závěrečná fáze, spojená s příchodem švédského vojska, přinesla mírovskému panství zpusťování a zkázu. V roce 1630 bylo na panství, které tvořila Mohelnice s Mírovem a 22 vesnic - přičemž k Mohelnici patřila Libivá, Svinov a Vacetín a k Mírovu Míroveček – celkem 881 osedlých. Podle údaje z roku 1644 zůstala jen necelá polovina, tj. 431 osedlých. Na panství existovalo před švédským vpádem pět dvorů, z nichž

mírovský byl vypálen Švédy a dobytek byl odehnán, zvolský byl zruinován císařskou armádou, hynčinský dvůr s ovčínem zůstal bez dobytka podobně jako dvory v Podolí a Újezdě. Zničeny byly rovněž budovy pivovaru ve Zvoli a prázdné zůstaly i tři mlýny (Zvole, Podolíčko, pod Mírovem). Ze 16 rybníků byly funkční pouze dva, další dva byly zaneseny bahnem a ostatní vylovili vojáci (11 císařští a jeden švédští). K tomu je třeba připočíst zámek, který byl v důsledku války, ložirování vojáků a požáru v dezolátním stavu.

V roce 1663 bylo na mírovském panství v Mohelnici 125 měšťanů a 109 předměšťanů a na vesnicích (včetně Mírova) 563 osedlých, z toho 277 sedláků, 149 velkých zahradníků, 102 malých zahradníků a 35 domkařů. Jejich povinností vůči vrchnosti bylo odvádět plat a konat robotu. Odváděli vesměs plat svatojiřský, svatováclavský, martinský, z mlýnských kol, za strážku, svatojakubský, za nešenkování vína, ale také např. za slepice a vejce. V rámci robotních povinností obdělávali pozemky vrchnostenských dvorů, na nichž se pěstovaly obilniny (pšenice, žito, oves, ječmen), ale také hrách, pohanka, proso, konopí nebo lněné semeno. Při dvorech se choval hovězí dobytek (309 kusů, nejvíce - 84 kusů - ve Zvoli), ovce (1909 kusů, nejvíce - 1097 kusů - v Hynčíně), prasata (150 kusů, nejvíce - 63 kusů - ve Zvoli), kozy (jen 10 kusů v Templu u Starého Maletína) a drůbež (613 kusů, nejvíce - 176 hus, kachen, slepic a krůt - ve Zvoli).

Následky třicetileté války se dařilo postupně překonávat. Podle lánového rejstříku, sepsaného v roce 1677, se panství kromě města Mohelnice a městečka Mírova s Mírovečkem skládalo z 25 vesnic s celkem 908 usedlostmi, z nichž bylo 674 starých (74,2 %) a 98 nových (10,8 %). K tomu je třeba připočítat 66 starých poustek (7,3 %) a 70 nových (7,7 %). Nejhůře byla postižena Mohelnice, která měla 246 usedlíků (180 starých, 27 nových, 23 starých poustek a 16 nových). Nejlidnatějšími vesnicemi byla Hynčina (59 usedlostí - 36 starých, 12 nových, šest starých poustek a čtyři nové), Maletín (48 usedlostí - 40 starých, 2 nové, jedna stará a tři nové poustky), Kladky (47 usedlostí - 40 starých, dvě nové, jedna stará a čtyři nové poustky), Krchleby (41 usedlostí - 18 starých, pět nových, 15 starých a tři nové poustky) a Zvole (39 usedlostí - 25 starých, 10 nových, tři staré a jedna nová poustka). Krchleby s 15 starými poustkami patřily k nejvíce poškozeným, sedm starých poustek bylo zaznamenáno v Hynčíně a šest v Jestřebí. V ostatních vesnicích bylo zjištěno od jedné do čtyřech starých nebo nových poustek, ev. také žádná (ve Vacetíně, Jestřebíčku, Žádlovicích a Libivé).

Generální přestavbu chátrajícího, polozbořeného a vypáleného hradu Mírov zahájil v roce 1665, v době tureckého nebezpečí, biskup Karel z Lichtenštejna-Kastelcornu. Po jejím ukončení v roce 1687 byla z mírovského hradu nejen moderní barokní pevnost, ale také reprezentativní rezidence s náročně vyzdobenými interiéry, k nimž mj. patřila i zbrojnice, a nechyběla ani zahrada s letohrádkem nebo obora.

V době prusko-rakouských válek se však ukázalo, že Mírov jako vojenská pevnost neobstál. Pruské vojsko jej téměř bez boje v roce 1741 vydrancovalo a hrad jako letní sídlo poté ztratil přitažlivost i pro olomoucké biskupy.

V roce 1761 byla na Mírov přeložena z hukvaldského hradu kněžská káznice (tzv. korekční dům) pro kněze celé olomoucké diecéze, ale nebylo to poprvé. Už v 15. století byl mírovský hrad věznicí pro odbojné biskupské many, provinilé biskupské služebníky i provinilce z řad duchovních, obviněných ze sympatií k protestantismu. Počátkem osmdesátých let 17. století byl na krátký čas mírovským vězněm i šumperský děkan Kryštof Alois Lautner, obviněný v čarodějnických procesech. Za napoleonských válek hrad neúspěšně obléhala francouzská armáda.

Novou etapu ve vývoji mírovského panství s sebou přinesl rok 1786 a léta následující, kdy proběhlo rozdělení dominikálních pozemků u jednotlivých dvorů, na nichž postupně vznikaly další vesnice, resp. osady či kolonie. Parcelací dvora Hynčina vznikl Hynčínov,

Křižanov a Dlouhá Ves, parcelaci dvora na Mírově vznikly Nové Sady, na rozdělených pozemcích dvora Podolí bylo založeno Waldsee, na pozemcích dvora Rájec Teodorov, na pozemcích dvora Maletín/Templ byl založen Nový Maletín, na pozemcích dvora Zvole vznikl Koloredov a na rozparcelovaných pozemcích dvora Kladky byly založeny osady Ošíkov a Trpín. V té době vznikl klučením lesa také Horní a Dolní Bušínov.

Z celkové výměry polností dvorů si vrchnost ponechala ve vlastní režii jen 7% původní výměry (508 měřic) a ostatní rozdělila mezi poddané. Tím, že režijní hospodářství natolik zredukovala, neměla dále zájem na tom, aby poddaní vykonávali in natura pěší a potažní robotu, a proto byla již v roce 1786 uzavřena „smlouva na porážení robot“, která nově vymezovala jejich povinnosti. Nadále museli poddaní jen těžít a dovážet dřevo a slad, sekát a dovážet led a posílat na lov honce. Pokud ani tyto povinnosti vrchnost v celém rozsahu nebo zčásti nevyužila a nevyžadovala, zaplatili poddaní tyto neodpracované dny podle stanoveného sazebníku. Výjimku představovali jen poddaní Mírova a Mírovečka, kteří měli povinnosti jiné. Mírovští museli i nadále opravovat vodovod, dělat posly, udržovat cestu, čistit mlýnský náhon a v případě, že byla na zámku přítomna vrchnost, posílat do kuchyně na výpomoc dvě osoby. Poddaní z Mírovečka byli povinni např. dovážet zdarma pivo a deputát, přehazovat na sýpkách obilí, uklízet zámek i nádvoří nebo zajišťovat, aby byla pro případ požáru v nádobách na zámecké věži dostatečná zásoba vody.

V roce 1841 bylo v Mohelnici 565 domů a 4379 obyvatel (2048 mužů a 2331 žen), na Mírově 26 domů a 305 obyvatel (142 mužů a 163 žen), zatímco na 24 vesnicích a 12 koloniích bylo 1989 domů a 11 930 obyvatel (5669 mužů a 6261 žen). Obyvatelstvo se živilo převážně zemědělstvím, v části obcí doplněným také ručním předemím, mezi řemesly zaujímal první místo tkalcovství a v Mohelnici i pletení punčoch. Jen v Rájci, Ráječku, Lukavici, Lupěném, Žádlovicích, Kladkách, Ošíkově a Trpíně se mluvilo česky, jinak všude německy. S výjimkou dvou židovských rodin v Mírovském Gruntu a ve Zvoli se ostatní hlásili ke katolické víře. Ve vesnicích bylo 17 dědičných fojtů, jeden svobodný sedlák, 53 láníků, 25 tříčtvrteláníků, jeden pololáník, 268 čtvrtláníků, 154 velkých zahradníků, 1324 katastrálních domkařů a 330 dominikalistů. V lese zv. Templ (revír Maletín) se těžil pískovec a pro železárny v Loučné také železná ruda. Na panství bylo pět poddanských a 13 vrchnostenských mlýnů, pět poddanských a sedm vrchnostenských pil, dvě valchy, 36 poddanských a 11 emfyteuticky zakoupených hospod a šenků, dále jedna vrchnostenská a dvě poddanské vápenky, jedna poddanská a jedna vrchnostenská cihelna, čtyři kamenolomy, jeden měšťanský a dva vrchnostenské pivovary, šest měšťanských a tři vrchnostenské palírny, dvě dominikální potašárny, tři bělírny plátna a papírna. V Mohelnici byly dvě školy, dalších 14 škol bylo na vesnicích. Hlavní dopravní spoj představovala císařská silnice Olomouc – Svitavy – Praha, vedoucí před Mohelnici a Vyšehorky, s poštovní stanicí v Mohelnici, a dále cesty vedoucí do Zábřeha, Uničova, Litovle, Jevíčka a Lanškrouna. S výjimkou Mohelnice (s Vacetínem, Libivou a Svinovem), kde politickou a soudní správu vykonával magistrát, vykonával tuto agendu pro ostatní vsi mírovský vrchní a soudní úřad. Pouze v Pobuči a Jestřebičku si vedly se souhlasem moravsko-slezského apelačního z roku 1811 soudu obě obce gruntovní knihy samostatně pod kontrolou vrchnostenského úřadu.

V důsledku zrušení poddanství v roce 1848 zanikl i vrchnostenský úřad, jehož agenda byla převedena na nové státní úřady politické, soudní a finanční, a velkostatek přestal mít vliv i na správu měst a obcí. Mírov zůstal jen centrem rozsáhlého, převážně lesního arcibiskupského velkostatku. Bývalé mírovské panství (včetně Mohelnice) tak vytvořilo větší díl soudního okresu Mohelnice, k soudnímu okresu Zábřeh připadly obce Dolní Hynčina, Jestřebí, Jestřebičko, Koloredov, Lupěné, Pobuči, Rájec, Ráječek, Teodorov a Zvole, zatímco Kladky s osadami Ošíkov a Trpín byly začleněny do soudního okresu Jevíčko. Velkostatek

přestal být první instancí veřejné správy a sféra jeho působnosti zůstala omezena na lesní a v omezené míře na polní hospodářství, příp. na průmyslové podnikání.

Změny se dotkly i mírovského hradu. Došlo ke zrušení kněžské káznice, neboť v roce 1855 prodal olomoucký arcibiskup Bedřich z Fürstenberka opuštěný hrad za 54 000 zl. moravskému místodržitelství, které na Mírov přesunulo státní věznici z brněnského Špilberka. V době druhé světové války byla na Mírově věznice gestapa a jako věznice slouží mírovský hrad dodnes.

x x x x x

Kromě města Mohelnice a městečka Mírova byla na mírovském panství založena do konce 18. století řada vesnic. První písemné zprávy o nich pocházejí vesměs ze 13. století, další vsi byly založeny až koncem 18. století na rozparcelovaných pozemcích vrchnostenských dvorů a dvě - Horní a Dolní Bušínov - vznikly vykloučením lesa. Některé ze založených vsí zpustly a později se je již nepodařilo obnovit:

Mohelnice (Müglitz) – první písemná zmínka pochází z roku 1141. Tehdy patřila olomouckému kapitule, poté byla zcizena, ale v roce 1180 opět vrácena výměnou za ves Mykalné. Biskup Bruno ji povýšil na město a od počátku 14. století byl v Mohelnici biskupský hrad, který se stal zároveň centrem manského obvodu. V osmdesátých letech 14. století bylo sídlo obvodu přeneseno na Mírov. V roce 1466 zastavil biskup Tas z Boskovic město včetně předměstí Libivé s tvrzí Janu Zoubkovi ze Zdětína a Jakšovi z Ojnic. V roce 1567 vydal biskup Vilém Prusinovský Mohelnici Střítež se dvorem, Svinov a Vacetín, které koupil v roce 1565 od Jindřicha Podstatského z Prusinovic (viz dále). Mohelnici v roce 1642 vypálili Švédové, za prusko-rakouské války byla vyrabována pruským vojskem. Od poloviny 19. století se začala měnit z řemeslnicko-zemědělského města na město průmyslově-zemědělské.

Mírov (Mürau) – poprvé zmíněn v písemných pramenech v roce 1266. Městečko se vyvinulo z osady pod hradem.

Bělá – zaniklá ves u Kladek, jako pustá je uvedena v urbáři v roce 1581.

Bobrovníky – jako zaniklá ves uvedena již v roce 1141.

Bujvec – podle urbáře z roku 1560 se jednalo o zaniklou vesnici v horách, jejíž pole byla zarostlá lesem.

Dlouhá Ves (Grunddorf) - založena po roce 1773 (nebo v letech 1776-1779) na rozparcelovaných pozemcích dvora Hynčina. Od roku 1850 byla součástí Křižanova, od roku 1980 spolu s ním místní částí Hynčiny.

Dolní Bušínov (Niederbusele) - první zmínka pochází z roku 1490 (Buzinov). Podle urbáře z roku 1581 měli polnosti této pusté vsi pronajaté poddaní z Krchleb. K novému osazení došlo v 18. stol. Od roku 1850 byla osadou a poté součástí Krchleb, v roce 1977 byla připojena jako místní část k Zábřehu.

Dolní Hynčina (Unter Heinzendorf) - snad totožná se vsí Hudkendorf, poprvé uváděnou v pramenech v roce 1273, kdy patřila k městské rychtě v Mohelnici. Podle urbáře z roku 1560 byla pustá, ale již v roce 1561 dal Marek Khuen Šimonovi v nově vysazené Dolní Hynčině dědičnou rychtu. Podle urbáře z roku 1581 byla nově obnovena. K Mírovu patřila od roku 1582. U Dolní Hynčiny byl v 18. století svobodný tzv. motochovský dvůr. Od roku 1952 jen Hynčina.

Horní Bušínov (Ober Buselle) - ves vznikla v roce 1773. Byla osadou Krchleb, v roce 1945 byly domy zbořeny a v roce 1965 název zanikl.

Horní Waldsee (Ober Waldsee) – vesnice byla založena v roce 1787 na pozemcích rozparcelovaného dvora v Podolí a dostala jméno podle arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo-Waldsee. Ves byla osadou a od roku 1949 součástí Podolí, název poté zanikl.

Hudkendorf viz Dolní Hynčina.

Hynčínov (Heinzhof) - vznikl v roce 1773 na rozparcelovaných pozemcích dvora Hynčina. Po stavebním splnutí s Dolní Hynčínou byl v roce 1965 název Hynčínov zrušen.

Javoří (Ohrnes) – viz Rájec. První zmínka se datuje do roku 1320. Původně lenní vesnice patřila od roku 1530 k rájeckému statku a spolu s ním byla připojena k mírovskému panství. Od roku 1960 je místní částí Maletína.

Jestřebí (Groß Jestřeb) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřilo k městské rychtě v Mohelnici. V následujícím století bylo udělováno jako léno, příslušné ke Křemačovu, od roku 1527 k rájeckému statku a poté k biskupské mense. Viz Rájec. Od roku 1976 je místní částí Pobučí.

Jestřebíčko (Klein Jestřeb) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřilo k městské rychtě v Mohelnici, pravděpodobně v osmdesátých letech 16. století již patřilo k mírovskému panství. Od roku 1923 je součástí Jestřebí.

Jordánov – podle urbáře z roku 1560 byl pustou vsí zarostlou lesem.

Kladky (Rohm, Kladek) – první zmínka se datuje do roku 1320, kdy byla vesnice biskupským lénem, které bylo k mírovskému panství připojeno jako statek v 16. století. Představovala s osadami Ošíkov a Trpín samostatnou enklávu, vzdálenou asi 15 km jihovýchodně od Mírova (okr. Prostějov).

Koloredov (Koloredo) - vesnice vznikla v roce 1787 na pozemcích rozpracelovaného dvora ve Zvoli a název dostala podle tehdejšího olomouckého arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo-Waldsee. Byl osadou a od roku 1919 součástí Zvole, název zanikl v roce 1948.

Krchleby (Chirles) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřily k městské rychtě v Mohelnici. Původně lenní ves se stala součástí mensy v roce 1564 spolu se zvolským statkem (viz Zvole). Dnes samostatná obec.

Křemačov (Kremetschau) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřil k městské rychtě v Mohelnici. V roce 1471 tvořil lenní statek s hradním lénem mírovským, s Křižanovem a dílem Svojanova, v roce 1465 byl připojen k mense. V roce 1976 se stal s osadou Podolíčko místní částí Mohelnice.

Křižanov (Chrises) - první zmínka se datuje do roku 1320. Původně lenní ves v roce 1471 tvořila lenní statek s hradním lénem mírovským, Křemačovem a dílem Svojanova, koncem druhé poloviny 16. století zanikla a nová vesnice byla obnovena v letech 1776-1779 na pozemcích rozpracelovaného dvora v Hynčíně. V roce 1980 byla připojena jako místní část k Hynčíně.

Květín (Kwittein) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřil k městské rychtě v Mohelnici. V roce 1460 uveden dvůr, konkrétní zprávy o udělení vsi v léno se dochovaly z let 1374 a 1499, v lenním držení byl ještě začátkem 16. století a poté byl připojen k mense (viz Mohelnice). Od roku 1976 je místní částí Mohelnice.

Libivá (Libein) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřila k městské rychtě v Mohelnici. V roce 1460 uveden dvůr, stala se městským statkem Mohelnice a spolu s ní byla dávana do zástavy (poprvé v roce 1448). V roce 1466 je zmíněna tvrz. Od roku 1976 je místní částí Mohelnice.

Lukavice (Lukawitz) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřila k městské rychtě v Mohelnici. Od roku 1408 byla součástí zvolského statku a spolu s ním byla připojena v roce 1564 k mense (viz Zvole). Dnes je samostatnou obcí.

Lupěné (Lupelle) – viz Rájec. První zmínka pochází z roku 1320. Dnes je součástí Nemile.

Míroveček (Möhrdörfel) – první zmínka pochází z roku 1526, kdy patřil k Mírovu. Stal se osadou Mírova, s níž po roce 1945 splynul.

Mírovský Grunt (Grunt Mürau) – vznikl na dominikálních pozemcích kolem roku 1770. Stal se osadou Mírova, s níž po roce 1945 splynul.

Mykalné – zmíněno pouze v roce 1080, poté zpusťlo.

Nové Sady (Neustift) – byly založeny na dominikálních pozemcích v roce 1786. Původní osada splynula s Mírovem v roce 1950.

Nový Maletín (Neu Moletein) – vznikl v roce 1779 na pozemcích rozparcelovaného dvora na místě původního lenního statku Templ.

Ošíkov (Oschikow) – osada Kladek, založena v 18. století na dominikálních pozemcích. Dnes část obce Kladky.

Pobitz – zaniklá vesnice zmíněna v roce 1275, jindy uváděna jako Buzinov nebo Boreňov, snad stávala na místě pozdějšího Dolního Bušínova.

Pobučí (Pobutsch) – první zmínka se datuje do roku 1273. Tehdy vesnice patřila k farnímu kostelu v Mohelnici, v roce 1382 byla připojena k mírovskému panství. Od roku 1976 je místní částí Jestřebí.

Podolí (Groß Poidl) – poprvé se připomíná roku 1381 jako lenní statek, k němuž patřilo i Podolíčko, Vyšehorky a Újezd. Poté připadl statek k bouzovskému panství, ale před rokem 1551 jej drželo olomoucké biskupství, neboť od tohoto roku je dostal do užívání mírovský hejtman Jindřich Kobylka z Kobylího, který téhož roku vystavěl v Podolí tvrz. Na přelomu 16. a 17. století získali Kobylkové statek do dědičného držení, ale v roce 1620 byl Janu Burianovi Kobylkovi za účast na stavovském povstání zkonfiskován a připojen k mírovskému panství. Dnes je místní částí Mohelnice.

Podolíčko (Klein Poidl) – viz Podolí. První zmínka se datuje do roku 1480, součástí mírovského panství se stalo v roce 1620. Dnes je místní částí Mohelnice.

Pores – ves zmíněna v roce 1399, snad zaniklý Jordánov.

Rájec (Groß Rassel) – první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřil k městské rychtě v Mohelnici. Od 14. století tvořil spolu s Ráječkem, Starým Maletínem, Lupěným, Javořím a Jestřebím lenní statek, na kterém seděli vladkové Ráječtí z Mírova. Tvrz se uvádí v 1455-1542. V roce 1554 získal statek Petr ze Žerotína, od něhož jej koupil Erazim Weyzinger, který jej prodal v roce 1564 biskupství. Rájecký dvůr byl v roce 1787 rozparcelován a na jeho pozemcích vznikla osada Teodorov (viz).

Ráječek (Klein Rassel) – viz Rájec a Zvole. První zmínka pochází z roku 1273, kdy patřil k městské rychtě v Mohelnici. K mírovskému panství patřil od roku 1613.

Řepová (Rippau) – první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřila k mohelnické rychtě. Původně biskupská lenní ves se stala součástí mensy v roce 1460. Dnes je součástí Zábřeha. Na začátku 18. století byl ve vsi svobodný tzv. blodigovský dvůr.

Sebojany – poprvé a naposled zmíněny v roce 1399, kdy patřily pod rychtu v Maletíně.

Skalička (Skalitzka) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřila k městské rychtě v Mohelnici. Viz Zvole. Dnes je místní částí Zábřeha.

Slavoňov (Schützendorf) – viz Zvole. První zmínka pochází z roku 1273, kdy patřil k městské rychtě v Mohelnici, od roku 1564 se stal součástí mírovského panství. Od roku 1960 je místní částí Lukavice.

Starý Maletín (Alt Moletein) – viz Rájec a Zvole. První zmínka pochází z roku 1320, od roku 1436 patřil k lennímu dvoru Templ. Dnes obec Maletín s místními částmi Starý Maletín, Nový Maletín a Javoří.

Stavenice (Steinmetz) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřila k městské rychtě v Mohelnici. Od roku 1344 se stala součástí úsovského panství.

Střítež – první zmínka o ní jako o biskupském lénu pochází z roku 1320, tvrz je zmíněna poprvé v roce 1374. Koncem 14. století tvrz i vesnice zpustly a zůstal jen dvůr, po obnovení vsi se stala střediskem malého statečku, k němuž patřily vedle střítežského dvora ještě vsi Vacetín a Svinov (viz) a v roce 1567 statek zakoupila Mohelnice (viz). Za třicetileté války ves definitivně zanikla.

Svinov (Schweine) – poprvé zmíněn v roce 1351 (viz Vacetín), v roce 1567 koupila vesnici Mohelnice. Od roku 1960 je součástí Pavlova.

Svojanov - v roce 1471 tvořil díl vsi lenní statek s hradním lénem mírovským, Křemačovem a Křižanovem, v letech 1539-1573 patřil k lennímu statku, poté byl připojen k mense.

Templ (u Starého Maletína) – jako lenní statek je poprvé zmíněn v roce 1436, tvrz se poprvé uvádí v roce 1546. V roce 1559 držel léno Templ Arnošt Pankvic z Věžného, jemuž dal biskup svobodu, aby po něm mohly jeho děti dědit léno, dvůr i tvrz. Seděli na ní většinou úředníci mírovského panství, jako poslední Eliáš Gattermeier, po jehož odchodu v roce 1661 byl statek Templ připojen k mírovskému panství. Tvrz poté zanikla a na místě rozparcelovaného dvora, jemuž se stále říkalo Templ, vznikl v roce 1779 Nový Maletín (viz).

Teodorov (Theodoro) – vesnice byla založena v roce 1787 na místě rozparcelovaného dvora v Rájci a dostala jméno podle arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo-Waldsee. Dnes je osadou Rájce.

Trpín (Trpin) – osada Kladek, vznikla v 18. století na dominikálních pozemcích.

Újezd – viz Podolí. První zmínka pochází z roku 1379. Vesnice patřila k panství Žádlovice. Dnes je místní částí Mohelnice.

Vacetín (Watzetin, Dwatzetin) – první zmínka v roce 1351, v letech 1497-1533 uváděn jako pustý, v roce 1573 už jako osazený (viz Mohelnice). Od roku 1976 je místní částí Pavlova.

Vlachov (Wolledorf) – první zmínka pochází z roku 1318, od roku 1564 u Mírova. Od roku 1960 je místní částí Lukavice.

Vyšehorky, dříve Vyšehoří (Allerheiligen) – první zmínka se datuje do roku 1369. Vesnice patřila původně ke statku Líšnice pánů z Kunštátu, koncem 13. století byla prodána k lennímu statku Podolí a spolu s ním byla v roce 1620 připojena k mírovskému panství (viz). Od roku 1960 je místní částí Líšnice.

Zvole (Schmole) - první zmínka pochází z roku 1273, kdy patřila k městské rychtě v Mohelnici. Psali se po ní manové ze Zvole, po nichž získali v roce 1500 lenní statek Žerotínové. Patřily k němu kromě Zvole s tvrzí také vsi Lukavice, Vlachov, Slavoňov, Krchleby a Skalička. V roce 1561 získal statek Marek Weyzinger, který o tři roky později prodal Zvoli, Ráječek, Vlachov, Slavoňov, Javoří a díly Starého Maletína a Krchleb biskupovi Marku Khuenovi. Tvrz ve Zvoli byla v roce 1630 uváděna jako pustá.

Žádlovice (Ziadlowitz) - první zmínka se vztahuje již k roku 1078, v roce 1141 vesnice patřila olomouckému kostelu. Díl vsi zůstal jako biskupský majetek součástí mírovského panství, druhý díl se stal centrem samostatného panství žádlovického. Od roku 1960 jsou místní částí Loštic.

X X X X X

Podle rozlohy patřilo mírovské panství v rámci (arci)biskupských velkostatků ke středně velkým a po velkostatech Hukvaldy, Vyškov a Kelč zaujímalu čtvrtou příčku. V roce 1812 mělo výměru 5 370 ha, v roce 1867 činila celková výměra 4 156 ha, z níž 56 ha připadlo na půdu zemědělskou a 4 100 ha na půdu lesní, a tento stav se v podstatě nezměnil až do roku 1948. Zpočátku bylo režijní hospodářství pochopitelně orientováno na zemědělství a chov dobytka u dvorů v Hynčíně, Mírově, Podolí, Rájci, Maletíně/Templu, Zvoli a Kladkách,

doplňené rybníkářstvím. Ještě v roce 1747 byly rybníky na Mírově, v Ráječku, Vlachově, Maletíně, Slavoňově, Lupěném, Podolí, Rájci, Zvoli a Lukavici.

Od konce 18. století, kdy byly dvory rozparcelovány a jejich pozemky dány do dědičného (emfyteutického) nájmu poddaným, se na první místo v režii velkostatku dostalo lesní hospodářství, zaměřené ovšem většinou jen na těžbu a prodej dřeva, nikoliv na jeho zpracování.

Z dalších průmyslových činností je třeba zmínit těžbu nerostů, zejména železa. Nejstarší zmínky o jeho těžbě v revíru Hynčina se datují už do 16. století. Již v roce 1561 povolil Marek Khuen hledat na panství rudu a kovy. Ovšem ani v tomto případě panství rudu nezpracovávalo, nýbrž prodávalo a koncem 18. století začalo pronajímat i její těžbu. Nájemcem těžby se stal v na konci první poloviny 19. století majitel železáren v Mariánském údolí Josef Zvěřina, později majitelé sobotínských železáren hrabě Mitrovský a baron Klein. Ruda se dobývala u Květína, Vlachova, Slavoňova a Lukavice. V roce 1927 byl sice vypracován projekt na vybudování vlastní vysoké pece na zpracování železné rudy u Kladek, ale nebyl realizován. Nepodařilo se ani rozvinout těžbu tuhy, jejíž naleziště se nacházelo rovněž u Kladek.

Naopak známý se stal pískovec těžený v lese Templ u Starého Maletína. Nejstarší zmínky o jeho těžbě spadají už do druhé poloviny 16. století. Pískovcové lomy poskytovaly velmi kvalitní stavební a sochařský kámen (byl z něj postaven mj. hrad Bouzov nebo Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci). Již od roku 1837 byly lomy pronajaty. Zřejmě jedinou surovinou, která se na mírovském panství nejen těžila, ale i zpracovávala, byl vápenec těžený v kamenolomech u Bušínova a Krchleb. Zpracovávaly jej dvě vápenky, z nichž jedna byla v provozu v Krchlebích a druhá v Mírovském Gruntu. Pálilo se v nich většinou jen pro vlastní potřebu a stejně jako ostatní vrchnostenské podniky byly už v první polovině 19. století pronajaty. Jen malým podnikem byla cihelna v Řepovském údolí, v níž se pálily cihly jen pro vlastní potřebu. Její provoz byl zastaven po roce 1871.

Vcelku nepatrný význam pro odbyt dřeva měla papírna v Mírovském Gruntě, kterou vybudoval na pronajatých pozemcích z bývalého biskupského mlýna v roce 1794 litovelský měšťan Ondřej Schiebel. Měla sloužit pro zásobování biskupského úřadu papírem. V roce 1861 zanikla a budova byla opět přestavěna na mlýn. Listnaté dřevo zejména horší kvality zpracovávaly potašárny v Mírovském Žlebu a Kladkách, dřevěné uhlí se pátilo v milířích v revírech Klady a Hynčina.

Přestože mělo mírovské panství značné plochy lesů a rozsáhlé zásoby dřeva, využívalo je ve vlastní režii jen nepatrně. Vzniklo zde sice několik vodních pil, ale ty byly už v 18. století vesměs v dědičném nájmu, v 19. století zůstaly jen pronajaté pily na Mírově a v Kladkách.

Všechny uvedené podniky zpracovávaly jen nepatrný zlomek vytěženého dřeva. Jeho převážná část z revírů Maletín a Mírov se prodávala zejména místním zájemcům, odbyt dřeva z poněkud odlehlého revíru Hynčina byl komplikovanější a k jeho zlepšení došlo až v souvislosti s otevřením tzv. Severní dráhy z Olomouce do Prahy v roce 1845 a se založením velké pily v Hoštejně.

Zpočátku výnosný podnik představoval mírovský pivovar, jehož význam však koncem 18. století v důsledku emfyteutizace dominikálních pozemků poklesl. Objevil se totiž nedostatek sladového ječmene, který se musel nakupovat zejména v okolí Prostějova, a proto byl i tento podnik v roce 1865 pronajat a nakonec zrušen. Podobné osudy měla i mírovská palírna, která byla pronajata už v roce 1837. Další pronajatý pivovar a palírna stály v Kladkách.

Mírovské panství představovalo vydatný zdroj dodávek zvěřiny pro (arci)biskupskou

tabuli, neboť jeho lesy oplývaly množstvím zvěře jak užitkové (jelení a srnčí zvěř, zajáci, bažanti, koroptve), tak škodné (divoká prasata, vlci, lišky, rysy, kuny, divoké kočky, bobři, vydry, jezevci). V mírovské oboře, zrušené v roce 1758, se chovali i daňci. V minulosti však představovali sortiment dodávaný do (arci)biskupské kuchyně z mírovských lesů také jeřábci, křepelky, sluky, kvíčaly, chřástali, ale i drobné zpěvné ptactvo – kosi, drozdi nebo skřivani.

X X X X X

Od 14. století řídili správu mírovského panství hejtmani/úředníci, kteří většinou pocházeli z řad nižší šlechty, v okolí drželi malý manský statek a s pomocí písaře vedli veškerou písemnou agendu panství. V polovině 17. století ovšem již tento způsob správy nedostačoval a správu vedlo kromě hejtmána několik dalších úředníků s přesně vymezeným okruhem působnosti – purkrabí, obroční, důchodní a sirotčí písař a polesný. Zvláštností bylo, že až do roku 1782 spravovali mírovští úředníci i panství Svitavy.

Po roce 1848 byly na velkostatkách, označovaných ještě dlouho po tomto datu jako panství (Herrschaft) vytvořeny tři úseky – správní a důchodní, ekonomický a lesního hospodářství a působil zde zpravidla malý stavební úřad. U panství, kde převažovalo lesní hospodářství, což byl i případ Mírova, byl polesný pověřen také funkcí správce panství. V průběhu sedmdesátých let 19. století byly ekonomie a lesní hospodářství od sebe odděleny, ekonomie působil pod názvem příslušného velkostatku a lesní úřad pod svým názvem. V roce 1888 přesídlila správa velkostatku Mírov do Mohelnice a od roku 1894 byla spojena s lesním úřadem na Mírově. Správu panství představoval ředitel s adjunktem, později jen důchodní. Lesní úřad, který zůstal sídlil na Mírově, vedl polesný s adjunktem a v pěti revírech (Mírov, Hynčina, Maletín, Rájec a Kladky) působili hajní.

První pozemkovou reformu prováděl v roce 1922 komisař B. Bradík. Bylo jí podrobena celkem 122,50 ha zemědělské půdy a 4174 ha veškeré půdy. Drobní nabyvatelé v devíti obcích a třech osadách získali celkem 27,95 ha půdy, zbytek zůstal v záboru.

Ve dvacátých a třicátých letech 20. století se projevila ve správě lesních úřadů tendence po zjednodušení a centralizaci. Jejich působnost byla proto rozšiřována na co největší územní rozsah bez ohledu na územní rozsah deskových velkostatků a administrativně k nim byly připojovány i nadační celky. V roce 1927 tak byly v jeden celek spojeny revíry Kladky (arcibiskupské beneficium) a revír Dzbel – Jesenec (nadační fond arcibiskupa Prečana). Takto spojený revír přešel v roce 1937 do držby Moravského kolonizačního družstva, s r.o. v Brně a v jeho držbě zůstal až do okupace. Další podstatnou změnu přinesl rok 1934, kdy byl zrušen lesní úřad Svitavy se sídlem ve Čtyřiceti Lánech a o jeho lesy byl rozšířen lesní úřad na Mírově.

Po mnichovském diktátu se většina lesů velkostatku Mírov – Svitavy, tj. obvod lesního úřadu Mírov s částí nadačních lesů revíru Dzbel – Jesenec – Kladky (asi 2/3 plochy), dostala na území Říše. Byly i nadále spravovány Ústředním ředitelstvím arcibiskupských statků v Kroměříži. Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava byl dohledem nad hospodařením celků v zabraném území pověřen generální vikář olomoucké arcidiecéze pro území sudetské župy a území ve vlastním Německu světící biskup Dr. Josef Nathan, který sídlil v Branticích. V roce 1940 byla zřízena Správa arcibiskupských statků se sídlem v Tlustomostech, která byla sice podřízena ústřednímu ředitelství v Kroměříži, ale vůči německým úřadům vystupovala jako samostatný subjekt. Na lesní revír Dzbel – Jesenec – Kladky, resp. na tu jeho část, která ležela v protektorátu, byla od 19.11.1941 do 3. 5.1945 uvalena vnucená správa, poté se správy ujalo opět arcibiskupství.

V roce 1947 představovala celková plocha obhospodařovaná lesním úřadem na

Mírově 5 251 ha a byla rozdělena na tři samostatné hospodářské celky: Mírov (3 505 ha), Dzbel (905 ha) a Svitavy (841 ha). Hospodářský celek Mírov tvořily revíry Mírov (941 ha, správce revíru a čtyři hajní), Maletín (616 ha, správce revíru a dva hajní), Hynčina (1 523 ha, správce revíru a čtyři hajní) a Zvole (373 ha, správce revíru a dva hajní). Hospodářský celek Dzbel tvořil revíry Kladky (410 ha, dva hajní) a Dzbel – Jesenec (478 ha, správce revíru, dva hajní), který patřil fondu arcibiskupa Prečana k udržování Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži. K revíru Svitavy (841 ha, vede přímo lesní úřad, pět hajných) patřila hájemství Javorník, Sklené, Březovský les, Haide, Chrástovský les a Roubanina.

Do státní správy bylo lesní hospodářství Mírov převzato 15. března 1948, kdy se jí ujalo Ředitelství státních lesů v Kroměříži. Do konce roku byla ještě ponechána arcibiskupská správní struktura, která počátkem roku 1949 v souvislosti s celkovou přestavbou správy státních lesů zanikla.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

V červenci a srpnu 1964 předal tehdejší Státní archiv v Brně do správy Státního archivu v Olomouci/Janovicích fondy týkající se olomouckého arcibiskupství i fondy s ním související, k nimž patřily rovněž archiválie fondů Velkostatek Mírov a Arcibiskupský lesní úřad Mírov (č. přír. 37/64). Oba fondy byly deponovány v depozitářích kroměřížského zámku. V 60. a 70. letech 20. století k nim přibýly tyto přírůstky: pozůstalostní spisy obce Starý Maletín (předal 10.5.1966 Státní archiv v Brně, č. přír. 11/66, Sar 620/66, uloženy v Olomouci), katastry pro jednotlivé obce (převezeno z Janovic 14.4.1969, č. přír. 6/69, uloženy v Olomouci), pozůstalostní spis mlynáře z Mírovského Gruntu Josefa Romera (předal 1.6.1971 Státní archiv v Brně, č. přír. 4/71, Sar 672/71, uloženo v Kroměříži) a písemnosti týkající se stavby mlýna v Rájci (předal Okresní archiv v Šumperku, č. přír. 12/72, Sar 1115/72, uloženo v Kroměříži).

V rámci generální inventury v roce 1987 byla pro oba fondy založena nová evidenční karta JAF. V září 1997 byly převezeny z Kroměříže do Olomouce, sloučeny s olomouckou částí a uloženy v novostavbě olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě, U Husova sboru 10. V roce 2001 byla u obou fondů provedena generální inventura.

Při pořádání a inventarizaci obou fondů v letech 2011-2012 bylo – podobně jako u již zpracovaných arcibiskupských velkostatků Hukvaldy a Svitavy a jejich lesních úřadů – rozhodnuto fond Arcibiskupský lesní úřad Mírov (NAD 1093) zrušit a jeho písemnosti začlenit do fondu Velkostatek Mírov (NAD 1825).

III. Archivní charakteristika archivního fondu

S výjimkou ručně psané lístkovnice k pozemkovým knihám, seřazené podle jejich signatur, nebyly oba fondy dosud zpracovány. Podle výsledků GI z 8.10.2001 tvořilo fond Velkostatek Mírov (1595-1945) 329 úředních knih, 70 kartonů a 10 map (26,15 bm) a fond Arcibiskupský lesní úřad Mírov (1886-1942) 74 úředních knih, 30 kartonů, 20 pořadačů, 31 map a plánů a 52 balíků (11,00 bm). Spojením obou fondů vznikl nový celek, jehož písemnosti byly rozděleny na úřední knihy, spisy, účetní materiál a mapy a plány, a to tak, že za písemnosti velkostatku byly dořazeny písemnosti lesního úřadu, přičemž spisy a účetní materiál tohoto úřadu byl rozčleněn na tři manipulační období, a to I. 1855 – 1938, II. 1938 – 1945 a III. 1945 – 1948.

Nově vytvořený fond Velkostatek Mírov se nedochoval v úplnosti. Vzhledem k absenci registraturního schématu nebylo možné zcela obnovit registraturní pořádek

původce, přesto byl učiněn alespoň pokus o využití zbytků původně signovaných spisů lesního úřadu, resp. původní číselné řady, z níž se podařilo ve všech třech manipulacích obsadit následující skupiny: 2 – pozemkové archy, 6 – koupě, prodeje, směny a pronájmy pozemků, 7 – koupě, prodeje a pronájmy nemovitostí, 8 – břemena, 9 – dary, podpory a slevy, 10 – daně a přírážky, 11 – obecní záležitosti, 12 – administrativní zprávy, 13 – předávky úřadu, 14 – předávky revírů, 16 – správní záležitosti, 17 – finanční záležitosti, 18 – účetní výtky, 20 – prodej dřeva, 21 – obchodní korespondence, 22 – ceníky dřeva, zvěřiny a vedlejších lesních užitků, 23 – zprávy o upotřebení koní, 24 – doprava, 25 – vedlejší lesní těžba, 26 – ochrana lesa, 27- živelné pohromy, 30 – lovectví a myslivost, 31 – zalesňování, 32 – lesní těžba, 33 - stavební záležitosti, 34-36 - pojištění úředníků a zaměstnanců, 38 – inventáře majetku, 43 – vodní právo a 44 – personální záležitosti.

Pokud to tedy bylo možné, tj. byly-li spisy označeny signaturou, kterou tvořila arabská číslice a malé písmeno, bylo ve všech manipulacích lesního úřadu ponecháno původní schéma a na konec manipulace byly dořazeny spisy signaturou neoznačené, resp. nové. Např. v první manipulaci byly řazeny spisy týkající se pivovaru, které se již v dalších manipulacích nenacházejí, neboť pivovar byl zrušen. Naopak další skupiny (bez signatury) přibyly – např. Nacionálně socialistická německá dělnická strana (NSDAP) ve druhé manipulaci, Revoluční odborové hnutí (ROH) ve třetí apod. Pokud to bylo vhodné, byly zachovalé a nepoškozené štítky s popisem obsahu a signaturou vystřiženy a vloženy do jednotlivých složek, naopak zaprášené, potřhané či jinak poškozené přebaly byly odstraněny.

Pro pořádání celého fondu bylo vytvořeno, resp. zčásti zrekonstruováno toto schéma:

- I. Úřední knihy
 1. Dominikální agenda
 2. Agenda přenesená
 - 2.1. Správa politická
 - 2.1.1. Patenty, cirkuláře a nařízení
 - 2.1.2. Katastry
 - 2.2. Soudní agenda
 - 2.2.1. Pozemkové knihy
 3. Lesní úřad
- II. Spisy
 - II.1. Registraturní pomůcky
 - II.2. Registratura
 - II.2.1. Dominikální agenda
 - II.2.2. Soudní agenda
 - II.2.2.1. Nesporné záležitosti
 - II.2.2.2. Sporné záležitosti
 - II.2.2.3. Těžké policejní přestupky
 - II.2.3. Lesní úřad
 - II.2.3.1. I. manipulace 1855 – 1938
 - II.2.3.2. II. manipulace 1938 – 1945
 - II.2.3.3. III. manipulace 1945 – 1948
- III. Účetní materiál
 - III.1. Účetní knihy
 - III.2. Účetní spisy
 - III.2.1. Účetní spisy důchodního úřadu

- III.2.2. Sirotčí účty
- III.2.3. Účty lesního úřadu
 - III.2.3.1. I. manipulace 1845 – 1938
 - III.2.3.2. II. manipulace 1938 – 1945
 - III.2.3.3. III. manipulace 1945 – 1948

IV. Mapy a plány

Vzhledem k větším rozměrům některých archiválií bylo třeba uložit je místo do kartonů do fasciklů, které jsou z prostorových důvodů uloženy na konci fondu. Mapy jsou uloženy v kartonu, který není započítán do celkového počtu kartonů.

Při pořádání byla provedena vnitřní skartace. Vyskartovány byly opakující se kopie písemností, nepopsané papíry, nevyplněné dotazníky a předtištěné formuláře, prázdné složky, přebaly a papíry s pomocnými výpočty (celkem 0,20 bm).

Fyzický stav archiválií odpovídá jejich stáří. Pomineme-li jejich zaprášení, pak část je poškozena korozí kovových součástí (svorky, kancelářské sponky apod.), část – zejména z mladší doby a psaná na tenkém průklepovém papíru – je pokrčená či natržená; průklepové kopie jsou navíc špatně čitelné. Jedna kniha (inv. č. 288) a písemnosti uložené v kartonech č. 27, 28, 29, 31 a 52 byly napadeny plísní a musely být ošetřeny v konzervační dílně, část pozemkových knih má poškozené hřbety.

Jazykem fondu je čeština a němčina, zcela výjimečně latina (např. testament faráře Tobiáše Jassingera z Vyšehorek z roku 1787 – inv. č. 453, kart. 6).

Pro lepší orientaci byl k inventáři sestaven jmenný, místní a věcný rejstřík.

K 1.8.2012 má fond Velkostatek Mírov 875 inventárních a 655 evidenčních jednotek, z toho 434 úředních knih, 15 podacích protokolů, tři indexy, 147 kartonů, 13 fasciklů, 40 map a tři plány. Původní metráž obou fondů činila celkem 37,15 bm. Při pořádání byly odstraněny šanony, zaprášené složky i zrezivělé kancelářské sponky a rovněž rozloženy původně složené papíry. Do SOkA Šumperk byl delimitován sčítací operát pro Mírov a Mírovský Grunt z roku 1830. Novým uložením písemností do kartonů a fasciklů se metráž zvětšila na 38,90 bm.

IV. Stručný rozbor archivního fondu

Fond Velkostatek Mírov je dochován jen torzovitě, zejména pokud jde o dominikální agendu. Z úředních knih této agendy zaujme neúplná hospodářská instrukce pro mírovského purkrabího z roku 1667 (inv. č. 1), rejstřík osazování pustých gruntů po třicetileté válce (inv. č. 2) či popis stavebních objektů z roku 1904 (inv. č. 19). Ucelená řada pozemkových knih, knih listin, svatebních smluv a sirotčích knih pro jednotlivé vesnice panství je řazena podle signatur přidělených příslušnými soudy, přičemž nejstarší knihou je purkrechtní kniha pro obec Řepovou, začínající již rokem 1595 (inv. č. 226).

Spisy dominikální agendy jsou uloženy pouze ve třech kartonech. K nejzajímavějším z nich patří korespondence mírovských hejtmanů a dalších úředníků z let 1667-1692, týkající se mj. poddanských a vojenských záležitostí, vaření piva, mlýnů apod. (inv. č. 423, kart. č. 1), dále přestavby kaple sv. Anny v Mohelnici z roku 1725 (inv. č. 428, kart. č. 1) nebo potvrzení privilegií pro Mohelnici z let 1706-1708 (inv. č. 430, kart. č. 2). Badatelsky zajímavé jsou i písemnosti vztahující se k mírovské zbrojnici z let 1698-1787 (inv. č. 435, kart. č. 2) a korekčnímu domu z let 1802-1832 (inv. č. 448, kart. č. 3) nebo písemnosti týkající se české menšinové školy na Mírově z let 1919-1923 (inv. č. 449, kart. č. 3).

Spisy soudní agendy zahrnují záležitosti nesporné (inv. č. 451-501, kart. č. 4-53), sporné (inv. č. 502-508, kart. č. 54-60) a těžké policejní přestupky (inv. č. 509-546, kart. č.

61-67). Z pozůstalostních spisů si zaslouží pozornost zejména projednávání pozůstalostí po vrchních úřednících mírovského panství Josefu Františkovi Beckertovi (inv. č. 452, č. kart. 5) a Josefu Zatoschilovi (inv. č. 456, č. kart. 11) nebo papírníkovi Josefu Schwedlerovi (inv. č. 473, č. kart. 31). Informace o kriminalitě na mírovském panství přináší ucelená řada spisů o projednaných těžkých policejních přestupcích (mj. krádeže, rvačky, ublížení na zdraví, vraždy, ale i falšování mincí či „nezdvořilé chování v úřední kanceláři“).

Pestrou škálu písemností představují spisy lesního úřadu, zahrnující mj. pozemkové, daňové, správní, stavební, dopravní, finanční a personální záležitosti, dále informují o těžbě a prodeji dřeva i vedlejších lesních užitků, o ochraně lesa a živelných pohromách způsobených vichřicemi, sněhem, lesními požáry nebo hmyzem, o lovectví a myslivosti apod. Zaujmut může i obchodní korespondence týkající se prodeje dřeva s firemními vedutami některých odběratelů, z jednotlivostí např. odhalení pomníku obětem nacismu na Mírově 5.10.1947 (inv. č. 744, č. kart. 131) nebo návrh na počestění názvů lesních tratí rovněž z roku 1947 (tamtéž).

Vzhledem k tomu, že mírovští hejtmani či vrchní úředníci spravovali až do roku 1782 s panstvím Mírov i panství Svitavy, je třeba doplňovat informace získané studiem archiválií fondu Velkostatek Mírov archiváliemi uloženými ve fondu Velkostatek Svitavy. Cenné informace k mírovskému panství a později statku jsou uloženy rovněž ve fondech olomoucké pobočky ZAO, a to v Ústředním ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž, Arcibiskupství Olomouc, Metropolitní kapitule Olomouc a Arcibiskupské konzistoři Olomouc, příp. v příslušných fondech Státního okresního archivu v Šumperku a pro Kladky, Ošíkov a Trpín ve fondech Státního okresního archivu v Prostějově.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu

Fond velkostatek Mírov v letech 2011-2012 uspořádala, inventář včetně úvodu sepsala a rejstříky zpracovala v olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě PhDr. Stanislava Kovářová.

Přílohy:

Mírovští hejtmani/vrchní úředníci (letopočet = první zmínka v pramenech):

1387	Kuneš ze Zvole
1441	Beneš z Miličina
1448	Oldřich z Miličina, dříve hejtman na Mírově
1556	Jindřich Kobylka z Kobylího
1562	Mikuláš Kobylka z Kobylího
1568	Burian Drahanovský z Pěňčina
1580	Kašpar Šil
1586	Hanuš Pavlovský z Pavlovic
1600	Jan Zavadský ze Zavadky
1617	Martin Půhončí z Předmostí
1642	Alexandr Vinarský z Kříšova
1652	Václav Hnátek z Wegefurthu
1656	Eliáš Franzin
1657	Franz Eliáš von Gattenburg
1660	Pavel Schetzel
1663	Jiří Rohwein
1665	Heinrich Sebaldt
1667	Kristián Pruský z Pruskova, Matyáš Vojtěch Hassmann z Mansfeldu, Simon Maxmilián Udvarhely z Křížkovic
1669	Kristián Pruský z Pruskova
1671	Bedřich Hinkelmann
1677	Karel Julius Kotulínský z Kotulína, rytíř
1686	Jiří Mořic Kotulínský z Kotulína, rytíř
1706	Jan Rudolf Komínek z Egelshausenu
1713	Matyáš Březovský
1721	Antonín František Krbosch
1745	Josef Antonín z Wagensfeldu
1757	Václav Ignác Varhanec, zástupce hejtmana
1759	Antonín Jakub Kolísko
1763	Jan František Berger
1775	Martin Josef Korber
1786	Jan Karel Korber
1793	Josef František Beckert
před 1810	Josef Zatoschil
1810	Ignác Antonín Charius
1820	Franz von Ott
1828	Jan Adam Wieser
1837	Karel Jelínek
1841	Bedřich Glanz
1852	Karel Niedemfrüh
1854	Antonín Kybast
1817	polesný Maxmilián Vilém Kapper
1832	polesný Ignác Leibschtz
1927	Leopold Krajč, lesmistr a zástupce mírovského velkostatku
1946	lesmistr F. Košacký

Ostatní úředníci:

- 1634 Martin Milon, důchodní písař
1642 Tomáš Hnátek, sirotčí písař
1643 Sigmund Stabtisch, polesný, Zachariáš Schwab, důchodní písař
1645 Urban Steffek, důchodní písař
1652 Martin Leonides, purkrabí
1656 František Joachim Wendt, polesný
1657 Johann Sigmund, purkrabí
1658 Jakub Albricht, obroční
1660 Joachim Wendt, polesný
1669 Jakub Weißenregner, důchodní písař
1670 Heinrich Sebald, purkrabí
1673 obroční, důchodní písař
1676 polesný
1678 Bedřich Hinkelmann, polesný
1687 Václav Žabka, purkrabí
1706 purkrabí Adam František Juříček, obroční Valentin František Rozsival,
důchodní Jiří Antonín Bayer, polesný Karel Böhm
1734 purkrabí, důchodní, obroční
1750 Jáchym Václav Žárský, purkrabí
1775 důchodní, obroční a kontribuční
1781 purkrabí, důchodní, obroční
1786 purkrabí František Ignác Hinkelmann, důchodní Bedřich Niefenführ, obroční
Josef Jan Doláč

1645 Matheus Winckler, „der Zeit Herr Comendant auf Mürau“
1647 Václav Vilém Hnátek, komandant

Literatura:

- Bartoš, J. – Schulz, J. – Trapl, M.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Sv. 4. Ostrava 1974.
- Bartoš, J.: Nacistická věznice Mírov. Tereziánské listy 1984, č. 13, s. 1-7.
- Březina, J.: Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848. Ostrava 1983.
- Černý, V. (red.): Vlastivěda střední a severní Moravy. 2/2. Přerov 1942.
- Filip, Z.: Mírov za války (Trestnice 1939-1945). Vlastivědné zajímavosti č. 5, Šumperk 1970, nestr.
- Gába, Z.: Vývoj a území a správního členění šumperského okresu. Vlastivědné listy 18, 1992, č. 1, s. 21-25.
- Hekele, F.: Zaniklá papírna na Mírově. Severní Morava 2, 1958, s. 55-56.
- Hosák, L.: Historický místopis země moravskoslezské. V. Olomoucký kraj. Praha 1936.
- Hosák, L.: Mírovské panství v kopiářích biskupa Marka Kuena. Severní Morava 13, 1966, s. 19-26.
- Hosák, L.: Vývoj mírovského panství do válek husitských. In: Severní Morava, sv. 11, Šumperk 1965, s. 8-19.
- Hošek, E.: K otázce robot na panství Mírov koncem feudálního období. In: Severní Morava, sv. 21, Šumperk 1971, s. 58-59.
- Hošek, E.: O myslivosti a rybařství na Mírovsku (16. – 19. stol.). In: Severní Morava, sv. 24, Šumperk 1972, s. 9-18.
- Hošek, E.: Průmyslové podnikání na panství Mírov koncem feudálního období. In: Severní Morava, sv. 13, Šumperk 1976, s. 47-50.
- Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a v Slezsku. II. Severní Morava. Praha 1983.
- Jonová, J.: Demeritní domy v olomoucké (arci)diecézi. Domus correctione Múroviensis. Olomouc 2007. Diplomová práce.
- Jonová, J.: „Každodennost“ v korekčním domě na Mírově. In: Mladá historie. Sborník studentských prací z oboru historie. Ed. J. Stejskal. Olomouc 2008, s. 45-60.
- Kouřil, M.: Trestnice Mírov za okupace. 14. Mikulovské symposium – Boj proti fašismu a okupaci na jižní Moravě, 1984, s. 170-174.
- Kuča, K.: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. Díl. Praha 1998, s. 942-946.
- Lolek, J.: Smlouva na porážení robot s 20 dědinami na arcibiskupském statku Mírovském léta 1786 učiněná. Selský archiv 6, 1907, s. 126.
- Mašek, P.: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti. I. A-M. Praha 2008, II. N-Ž. Praha 2010.
- Matějek, F.: Lánové rejstříky Olomouckého kraje z let 1675-1678. Olomouc 1994.
- Melzer, M. – Schulz, J. a kol.: Vlastivěda šumperského okresu. Šumperk 1993.
- Nekuda: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu. Brno 1961.
- Pavličková, R.: Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu -Castelkorna 1664-1695. Olomouc 2001.
- Pinkava, V.: Hrady, zámky a tvrze moravské. I. sv. Severní Morava (Olomúcko). Brno 1927.
- Popelka, B.: Vlastivěda moravská. II. Místopis. Jevický okres. Brno 1912.
- Spurný, F.: Hrad Mírov. Vlastivědné zajímavosti, č. 79, Šumperk 1973, nestr.
- Spurný, F.: Mohelnice. Vlastivědné zajímavosti, č. 87, Šumperk 1973, nestr.
- Zapletal, M.: Rod Půhončích z Předmostí na severní Moravě (Martin Půhončí a jeho vztah k Mírovu). In: Severní Morava, sv. 8, Šumperk 1962, s. 31-38.

Název fondu: Velkostatek Mírov
Značka fondu: Vs Mírov
Časové rozmezí: 1581-1949
Počet evidenčních jednotek: 655 (434 úředních knih, 15 podacích
protokolů, 3 indexy, 147 kartonů,
13 fascikulů, 40 map, 3 plány)
Počet inventárních jednotek: 875
Rozsah v bm: 38,90
Stav ke dni: 1.8.2012
Fond zpracovala: PhDr. Stanislava Kovářová
Pomůcku sestavila: PhDr. Stanislava Kovářová
Počet stran: 128
Inventář schválil: PhDr. Karel Müller (č.j. ZA/4425/2012)